

ӘДЕБИЕТТАНУ – LITERATURE

FTAHP 17.07

Ж. Мәмбетов¹

¹Сулейман Демирел университеті
Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚ ПОЭЗИЯСЫНДАҒЫ БЕТ ПЕН БАҒЫТ

Аңдатпа. Осы кезге шейін қазақ әдебиетінде «жиырмасыншы ғасыр басындағы поэзия», «соғыс кезіндегі поэзия», «алпысыншы жылдардағы поэзия», «тоқсаныншы жылдар поэзиясы» деген дәуірлер бар, ал кеңес өкіметі құлауының алдыңғы кезеңі – «сексенінші жылдар поэзиясы» деген кезең айтыла бермейді. Мақалаға поэзия әлеміне 1980 жылдары келген, қазір қазақ әдебиетіндегі танымал ақындардың шығармашылық жолдары арқау болған. Олардың екі қоғамдық формация ауысуының аралығында қалыптасқан көзқарастары, басқалардан өзгеше дүниетанымдары мақалада жан-жақты салыстырылып талданған.

Кілт сөздер: поэтика, лирика, авторлық идея, әдеби бағыттар, қазіргі поэзия.

***

Аннотация. До настоящего времени в казахской литературе определены следующие этапы (периоды) поэзии – «Поэзия начала двадцатого века», «Поэзия шестидесятых годов», «Поэзия девяностых годов», а при развале советского правительства и его начальном периоде о «Поэзии восьмидесятых» ничего не говорится. В статье рассматриваются лирические произведения поэтов, которые начали свой творческий путь в восьмидесятые годы прошлого века. В научном исследовании проведен разносторонний сравнительный анализ литературных произведений поэтов восьмидесятых, своеобразное мировосприятие и понимание современниками их творчества. В настоящее время существует свобода слова. Отсутствие цензуры, по мнению автора, не всегда приносит положительные результаты, сказывается на качестве создаваемых и издаваемых литературных произведений.

Ключевые слова: поэтика, лирика, авторская идея, литературные направления, современная поэзия.

***

Abstract. Up to nowadays there are historical periods of Kazakh literature such as «poetry at the beginning of the 20th century», «poetry during the war», «poetry during the 60s», «poetry during the 90s», but we rarely hear

about «poetry during the 80s», which matches with the break-up period of the Soviet Union. The article is based on the development of famous poets of the modern Kazakh literature who entered to the world of poetry in 1980s. Their overall views built within the huge social reformation and their ideologies dissimilar from the others are widely and comparatively analyzed in this article.

Key words: poetics, lyrics, author`s idea, literary schools, modern poetry.

Тәуелсіздік алған жылдары ақын-жазушылармыздың көп қалам тартқан тақырыптарының бірі тарихи тақырып болды. Оның себебі бұрын коммунистік жүйе кезінде ашық айтылмаған халықтың ұлттық болмысын таныту, қолдан ұымдастырылған ашаршылық, саяси қуғын-сүргін мәселелері әр алуан шығармаларға арқау бола бастады. Ол әсіресе прозада жиі көрініс берді. Ал поэзияда тарихи тақырыпты көтеру, сол арқылы халықтың жадынан өше бастаған ерлік, қаһармандық рухты ояту ақындардың басты мақсаттарының бірі болды. Көптеген ақындардың өлеңдерінде сонау ғұн, түркі кезеңіндегі дүниені тітіреткен ескі аңыздар мен әфсана жырлар қайта жаңғырып, халықтың намысын оятатын отаншылдық рухта жаңа формада жарық көріп жатты. Мысалы, Сәулеш Шәтенова лирикасының басты тақырыбы тарихи тақырып екеніне оның жыр жинақтарын ақтара отырып көз жеткіземіз. Ақын «Ғұнның әні» деген лирикасында:

«Менменшіл» ғұнның бір тамшы қанымын,
Топыраққа сіңген.
Жұмақта жүрген бабамның тастап кеткен жанымын,
Қайтадан жаралған күннен-
Мен, - дейді.

Лирикалық қаһарман бойында ерте кезде өткен ата-бабаларынан қалған бір тәкәппарлық, менмендік бар. Мына елдің иесі де, киесі де мен, байтақ қазақ даласының мұрагері де мен деп өзінің тәуелсіз елдің азат азаматы екенін мақтаныш етеді.

Ал көптеген ақындар өздерінің іштеріндегі мұңын, іштегі шерін өлең өрімімен жеткізуге тырысты. Оларда адуынды леп, отаншылдық рух көп кездесе бермейді. Керісінше нәзік лиризм басым түсіп жатады. Көбіне олар өздерімен өздері сырласып, адам жанын бір жылы шуаққа бөлейтіндей. Ақын Алмахан Мұхаметқалиқызының жыр шумақтарын оқи отырып осындай ойға тірелдік.

Ақындық күй!
Ақын - тірлік!
Мен сен үшін ауылдан бездім,
Кісі киіктей жападан жалғыз күй кешіп.
Даланы кездім,

Қаланы кездім

Өлең-өнерді тамырға нәр ғып тілдесіп.

Алмаханның қай өлеңін оқысаңыз да автордың ақындық мені көрініс беріп отырады. Ол адамдар арасындағы сыйластықты, пенделік күйді, өзінің күйзелісі мен қуанышын керемет бір нәзік лирикамен әсерлі жеткізеді.

Бүгінгі қазақ поэзиясында діни тақырыпта жазатын ақындар да бір шоғыр болып қалды. Олар мына дүниенің сырын, ақиқат шындықты ғылымнан емес, өздері таныған ислам дінінен тауып, сол арқылы көптеген адам өміріне қатысты сұрақтарға жауап іздейді.

Әдебиет, жалпы мәдениет дінмен тікелей байланысты ұғым, оның өзі сол діни таным-түсініктердің бөлшектенуі мен дамуының нәтижесінде пайда болған. Кез-келген дінді трансценденттік (адам санасынан тыс пайымдау) жүйемен ғана түсіндіруге болады. Дін мәдениеттер жүйесінде идеал жасаушы фактор, дәстүрлер жиынтығы ретінде қызмет етеді. Бірақ қай кезде болмасын діннің ауытқушылыққа ұшырағанын, бұрмаланғанын, жалған мазмұнда таралуын шынайы таза діннен ажырата білген жөн.

Діннің әлсіреуі бүкіл мәдениет атаулының ағзасының әлсіреуіне әкеліп соқса, оның жаңаруымен бірге мәдениеттің жаңа тынысы ашылады, ал діннің дағдарысқа ұшырауынан, жалпы қоғамның дін ықпалынан алшақтай бастауынан, «онымен салаласа жүретін мәдениет те өз тіршілігін тоқтатады: саяси, экономикалық бірлестіктер де құрдымға кетеді»[1]. Дінді теріске шығарған кеңес өкіметінің жетпіс жыл ғана өмір сүріп, ыдырап, тарап кетуінің де негізгі себебі осында жатса керек. Дін әлемдік тарихтың мазмұнын құрайтын күрестер мен өз ара қатынастардан тұратын мәдени-тарихи түр ретіндегі өркениеттерді жандандырады. Мәдениет те, өркениет те шынайы мағынасында «алғашқы қауымдық құрылыстан қалған қарапайымдылық пен жабайылықты жою», «халықтардың адамға айнала бастауы» дегенді білдіреді [2]. Басқаша айтқанда, адамдар өздерінің ақыл-ойы мен адамгершілік қасиеттерінің арқасында табиғатқа шексіз билік жүргізіп, жаратылушыдан жасампаздыққа көтерілгенін, адамзат баласы санасының түбірімен өзгергендігін көрсетеді.

Дін кез-келген мәдениеттің түп қазығы бола алады. Сондықтан да мәдениет көрсеткіштерінің басты салаларының бірі болып саналатын әдебиет те діннен алшақ бола алмайды екен. Олай болса, еліміз тәуелсіздік алысымен ата дініміздің ерекше қарқынмен халық арасына тарала бастауы, діни көзқарастардың қалыптасып, оның әдебиетімізде, соның ішінде поэзияда көрініс табуы заңды құбылыс болып саналады.

Поэзияның басты мақсаты өмірді көшіріп бейнелеу ғана емес, сонымен қатар ақиқат шындықтың жоғары идеялары мен жақсылықтың мәңгілік екенін адамзат баласының санасына сіңіру. Осындай қасиетімен-ақ поэзия өмірдің мәнін ашып бере алады, ұмтылыстарымыз бен жүрек

қалауымен болатын құштарлықтарымыздың сырын ашып, айнала қоршаған ортаға ой көзімен қарауға үйретеді.

Поэзияның таным тарапында көтеріп жүрген жүгі жеңіл деп айта алмаймыз: ескіден келе жатқан тарихи өсиеттер, көне дәуір аңыз-эпсаналарындағы сюжеттік желілер, адамзат баласының ғылым мен философия арқылы қол жеткізген ақиқат шындықтары, өнер образдары, табиғат ғаламаттары мен адамның ішкі жан дүниесінің сыр-сипаты поэзияның қайнар бұлағы болып саналады.

Осы тұрғыдан келгенде көркем шығарма-шылықтағы діни элементтердің мәні мен маңызы туралы ғалымдар ерте кездердің өзінде-ақ оң бағасын беріп кеткен. Дінді адамдардың ақиқат шындықты тануы мен өмір сүру дәстүрінен бөліп қарауға болмайды. Сондықтан да соңғы жылдары қазақ поэзиясында жеке ағым ретінде қалыптасып келе жатқан діни поэзия - ол да қазақ поэзиясының құрамдас бір бөлігі болып саналады. Регрессивті сипатынан арылған діни көзқарас қысқа уақыт аралығында халық санасына түбегейлі орнығып, өмірлік маңызы зор идеялық құбылысқа айналды. Жетпіс жыл бойы бұғауда болып келген ислам діні қазақ елі тәуелсіздік алысымен-ақ қоғамда үлкен сұранысқа ие болды. Халық сол дін арқылы өз тамырын, тарихи жадын қалыптастыруға ұмтылды. Жер-жерде мешіттер ашылып, діни оқу орындары көбейді. Көптеген жастарымыз мұсылмандықтың кіндігі болып саналатын араб елдеріне барып білім алып, шыңдалып қайтты. Елдегі жастар да өздері ізденіп, ата-бабалары ұстанған діннің қилы-қилы ілімі қағидаларын үйреніп, оны әр алуан ортада талдап, талқылап жатты. Әрине олардың арасында кейде адасып, белгісіз ағымдарға еліктеп, солардың жетегінде кеткендер де болды. Қалай десек те, ислам біздің ата дініміз болғандықтан ол әдебиетіміз бен өнерімізде, жалпы мәдениетімізде өз ізін қалдырмай тұра алмасы белгілі. Бұл тарапта Құл-Керім Елемес ақынның елеулі еңбек етіп жүргенін айтып өткеніміз орынды. Ол «Рас» деген өлеңін былайша бастайды:

Бисмиллаһир-Рахманир-Рахим!

Хаққым, Сені жырлап өту - мұратым!

Жыр бер Өзің,

Нұр бер Өзің жырыма,

Құлың ем ғой жырдан тапқан мұратын?![3].

Егер көңіл-күйдің шынайылығын, әуеннің асқақтығы мен сезімнің тазалығын тек көркем шығарма ғана жеткізе алады десек, онда оның элементтері негізінен діни сипаттағы шығармаларда жиірек кездесетінін жоққа шығара алмаймыз. Діни сюжеттер поэзияның дамуы үшін өте керек, өйткені онда адамдар арасындағы имандылық пен қайырымдылық, ақаусыз әлем мәселесі барынша таза күйінде көрініс табады.

Құл Керімнің «Жарық» жинағын парақтай отырып, оның мына пәни дүниеге көзқарасын, танымы мен пайымын танығандай боламыз.

Сонымен дін тақырыбы да қазақ поэзиясына жетпіс жылдан соң қайта келіп қосылған үлкен тақырыптардың бірі.

Тағы бір мәселе біз исламды қалай жырлап жүрміз ? Аталған тақырыптардағы көптеген лирикалық шығармаларды саралай келіп, қазіргі ақындардың діни қағидалар мен тәмсілдердің сыры мен сипатын ашуға, мына дүниедегі құбылыстардың сырын мұсылмандық пайым-түсінік арқылы жеткізуге тырысып жүргенін аңғарамыз.

Діни философия ол тек бірді-екілі ақындардың меншігіндегі нәрсе емес, сондықтан да оған назар аударып, өздерінің ой пікірлерін қосып жүрген ақындар баршылық. Кейбір ақындарда ол саусақпен санарлық қана болуы да мүмкін. Бірақ сондай шағын шығармалардың өзінде адам болмысы, оның имандылық сипаты жан-жақты көрініп қалып жатады. Темірғали Көпбаев өзінің «Алла берді» деген лирикасында:

Өмірінді кім берді?

Алла берді,

Сенімінді кім берді?

Алла берді.

Иманыңды кім берді?

Алла берді?

Дидарыңды кім берді?

Алла берді.

Уақытыңды кім берді?

Алла берді.

Бақытыңды кім берді?

Алла берді.

Бәрін, бәрін

төтелеп Алла берді.

Ар құнымен

өте деп жалға берді [4].

Мына дүниеде сұраусыз ештеңе де жоқ екен. Барлығы да өлшеулі, санаулы, есептеулі. Саған бақыт берсе оның да өтеуі болу керек екен. Олардың бәрі де ар құнымен өтелуі тиіс екен.

Ең жоғары сұлулық, адамзат санасында орныққан ең биік әсемдік - ол Аллаға деген сүйіспеншілік, жаратушыға деген шынайы махаббаттан туындайды. Егер поэзия сол сезімге қозғау сала алса, онда оның әсері мәңгілік болмақ. Ақын сол ақиқат шындықты тану жолында өзінің білімі мен сезімін жарқырата көрсетері сөзсіз. Қазіргі қазақ поэзиясында өзінің талантымен көрініп жүрген жас ақындарымыздың бірі Қалқаман Сарин «Мадақтап мінсіз алланы» деген өлеңінде қоғамда болып жатқан әр алуан келеңсіз істердің барлығы да жаратушымыз Алланы танымаудан, өмірдің өтпелілігін ойламаудан дейді.

Шығармашылығы жоғары ақиқат шындықпен байланыстағы ақындар ғана өлеңдерінің өздерімен бірге өлмейтініне, өзінен кейінгі

ұрпақтар санасында мәңгі жасайтынына сенеді. Ондай ақындардың жолдары да ауыр болып келеді. Олар өздері ғана танып біле алатын, өздері ғана нәзік сезім мүшелері арқылы ести алатын былайғы көпшілікке көп таныс емес жаратушының сездірген құпия құбылыстарының сырын шығармашылық талантымен өлең арқылы жұртқа жеткізуге тырысады.

Жер бетіндегі нала сұмдықтың,
Қасіреттердің көптігі...
Олардың бәрі жанашырлықтың,
Жанашырлықтың жоқтығы!

Жаттайын тынбай аят-сүрені
Мадақтап Мінсіз Алланы.
Ойсыз күндерден, оятшы мені,
Әдіре қалсын қалғаны, - деп толғанады ақын [5].

Поэзиядағы, соның ішінде лирикадағы автордың рөлі ерекше. Себебі автордың іштейгі толғанысы мен күйзелісі оқырманға әлдеқайда жақын және түсінікті болып келеді. Өйткені лирикадағы автор – ол оқырманның қиял әлеміндегі сырласы. Өлеңнің жалпы оны түсініп оқитындар үшін танымдық қана емес, тағылымдық, психологиялық қасиетінің де басым екенін есте ұстаған жөн. Поэзия өте автобиографиялық жанр. Себебі онда автордың бүкіл ішкі жан дүниесіндегі өзгерістерді оқырман дәл сол секілді сезініп, онымен бірге күйзеліп немесе қуанып отырады. Лирикада автор өз позициясын, көзқарасын бүркемелеп жасыра алмайды. Поэзия аз сөзбен мағынасы терең ой мен қарапайым сөзбен айтып жеткізу қиын сезімді бейнелеуге бейім және ыңғайлы жанр. Ал поэзияның өзі шығармашылық тұлға мен оқырман үшін таусылмас көркем материал қазынасы болып саналады.

Сонымен қатар қазіргі қазақ поэзиясының «жақсылық» пен «жамандықтың» ғана тартысынан тұратын және бір жақты ғана шешім шығаратын кеңестік поэзиядан бір айырмашылығы, мазмұны жағынан күрделеніп, әр алуан қырымен, әр қилы идеялық сипатымен ерекшелене бастады. Мұны қазіргі қоғамдағы көптеген өмір құбылыстарына көзқарастардың құбылып, күрделеніп, кейде тіпті диалектикалық ешбір заңдылықтарға бағына бермейтін түсініксіз сипат алуымен де түсіндіруге болатын секілді.

Еліміз тәуелсіздік алғаннан кейін шекарамыз әлемге айқара ашылды. Бұрын әлемдегі жаңалық атаулыны орыс тілі арқылы ғана қабылдауға мәжбүр болған халықтың қазір тікелей батыс пен шығыстың кез-келген тілінен ақпарат алуына мүмкіндіктер ашылды. Әрине дүние жүзі мидай араласып жатқан мына заманда ғаламдасу үдерісінен Қазақстан шет қалып қоя алмасы тағы да белгілі. Шет елдің бізге тек инвестициясы ғана емес, олардың рухани жаңалықтары да халық санасына орнығып, ұлттық болмысымызды өзгертіп жатқанын аңғаруға

болады. Жиырмасыншы ғасырдың соңына қарай капиталистік елдерде жаңа ағым ретінде пайда болған постмодернизм ағымы біздің мәдениетімізге де дендеп еніп бара жатқанын байқаймыз. Ол әдебиетте әр алуан кейіпте көрініс беріп келеді.

Қазіргі эстетикалық ой жүйесінде постмодернизм әдісі кеңінен талданып, сөз болып жүр. Әрине оны әдіске жатқызамыз ба, жоқ па ол да әлі күнге шейін шешімін таппай келе жатқан мәселенің бірі. Соңғы жылдары жарық көрген ғылыми әдебиеттерде постмодернизм бірде идеология, кейде өнердегі ағым, енді бірде өнердегі әдіс, кейде тіпті дәуір, кезең ретінде де қарастырылып жүр.

Философиялық сөздікте «постмодернизм жаңа тарихи жағдайларға байланысты өзінің алдындағы модернизм идеологиясын реттеуге, түзеуге бағытталған ХХ ғасырдың екінші жартысында пайда болған көркемдік және мәдени идеология» деген анықтама берілген. Мұның мәнісі, екінші дүние жүзілік соғыстан кейін модернистік бағытты әлеуметтік, саяси және эстетикалық жағынан тоталитаризм мен басқыншылық, зорлықшыл идеяларға қатысы бар, сол тоталитаризм мен билікшіл топтың сойылын соғады деп айыптады.

Сонымен, постмодернизм модернизмге балама идеология іздеуден туды деуге болады. Бұл негізінен, өнерде жана образдар, жана материалдар мен құралдар іздеуден көрінеді.

Постмодернизм өнерге эклектиканы, тарихи дәйектемелер (цитат) мен бұқаралық мәдениет элементтерін қосу арқылы модернизмді жұмсартуды өзінің міндеті санайды. Ой модернистік талаптардың түпнұсқаға жақындығын (оригинальность) сынайды, постмодернистер өнерде табиғаттан тыс жаңа бір нәрсені жасау мүмкін емес дегенді үзінділер келтіру, интертекстуалдық (дәйектер мен ишаралар) және апроприация (өзге тілді және өзге образдарды меншіктеп пайдалану) арқылы жеткізуді ұсынады.

Постмодернистердің бұрыннан қалыптасқан мәдени ұғымдарға қарсы қоятын өз баламалары бар:

Адам – мына дүниедегі тіршілік иелері сияқты қарапайым тіршілік иелерінің бірі ғана, оны басқалардан артық жаратылған деп дәріптеу бос сөз;

адам дүниені (әлемді) өзгертуші емес;

әлем барлық тіршілік иесі үшін ортақ және шартты;

ақиқат плюралистенген.

Постмодернистер әлемді синергетика заңы бойынша дамиды деп есептейді. Дүние ешкімге де бағынбайды, алда не күтіп тұрғанын да ешкім болжай алмақ емес. Біздің дүниені қабылдауымыз үзік-үзік және қиялға негізделген.

Олар мемлекеттік құрылым принциптерінің демократиялық сипатта болуын және әлемнің тезірек жаһандануын қалайды.

Постмодернизм тек қана Батыс Еуропа немесе Америка елдеріне ғана тән ағым дей алмаймыз. Бүгінгідей жаһандану дәуірінде қоғамдық санадағы құбылыстың бір елмен шектеліп қала алмайтыны да түсінікті жайт. Сондықтан да аталған ағымның өнердегі өкілдерін өзіміздің қазақ арасынан да көптеп кездестіруге болады. Әдебиетімізде жақсы танылып қалған Тыныштықбек Әбдікәкімұлы, Ақберен Елгезек, Ерлан Жүніс шығармаларындағы ұлттық құндылықтармен үндеспей жататын кейбір сарындар мен формалық ерекшеліктер соның көрінісі.

Оны заман ыңғайына қарай туындаған, жаңа бастамалар мен жаңа идеяларды танытуды мақсат ететін бұрыннан қалыптасқан өмір туралы философиялық ойларды қайта саралап, кейбір тұжырым пікірлерді теріске шығарушы жалпы өнер атаулыға тән сипат деп те қарастыруға болады. Әрине қашан да болса жаңалық атаулы халық санасына бірден сіңіп, кірігіп кете қоймайды. Постмодернизмнің де ежелден келе жатқан ұлттық дәстүр мен ұлттық санаға қайшы тұстары жеткілікті. Сондықтан да көбінесе аталған ағымды қабылдау кей кездері дәстүрлі мәдениеттанушылар мен ғалымдар тарапынан мансұқталып, кедергіге ұшырап жатады.

Мысалы, Ақберен өзінің «Фантасмагория» деген өлеңінде:

Шытырман түстер... ұлыған иттер дауысы
Қинайды мені, көз іле қалсам түн іші.
Ауаға тажал сурет сала береді,
Сүп-сүйрік саусақ-қауырсын.

Шытырман түстер:
құтырған иттер күлкісі,
қосбасты аттар,
төрткөзді қырдың түлкісі...
Сапарға шықсам, қолыма ұстап басымды,
Еңкілдеп жылап, қабір қазады бір кісі...[6].

Бұл өлеңнің мазмұнын қарапайым халықтың қабылдауы қиын. Әсіресе дәстүрлі мәдениетпен сусындаған жұртшылық үшін «иттің күлкісі» де, «қосбасты аттар» да, «төрткөз түлкі» де өзгеше таным, ерекше құбылыс ретінде бағалануы заңдылық. Бірақ әлемдік мәдениетте мұндай образдар қазір жеткілікті. Олар бастауын сонау грек мифтерінен алатын секілді.

Ал қазіргі поэзияда өзіндік орны бар жас талант иесі Ерлан Жүніс өзінің бір өлеңінде:

Сен мені көрмедім деші...
-Түн бізді сатады бірде.
-Өзінде бар ма оның өші?
-Гүлдер!

- Қуыршақ ойнайды өмір.
- Құстардан хат келмей жүр ғой!...
- Мұң деген – балқыған темір!
- Шыңғырып жіберер бірде Ой.
- Қабырға көрсетті тілін!
- Айнадан біреу тұр қарап!
- Тойлап жүр ол өлген күнін...
- Өзін-өзі тонап!, - дейді.

Лирикаға сюжеттің қажеті жоқ дейміз. Сюжетсіз де өлең бола береді. Бірақ мына өлеңде сюжет түгілі ойдың да, ақын қиялымен салған суреттің де жүйесі сақталмаған. Әр тармақтағы ой ағымы әр түрлі. Өлеңді тұтас оқығанда да белгілі бір идеяны ұстап, тиянақ ету қиын. Постмодернистік ағымға негізделген туындыларды басқа шығармаларды талдайтын ескі әдіспен талдап шығу да мүмкін емес. Өйткені онда ұйқас та, ырғақ та жоқ, дәстүрлі өлең жүйесіне тән өлшемдердің ешқайсысын кездестіре алмайсыз.

Постмодернист үшін әлем ақиқат құндылықтардан ада. Олардың пайымдауынша аса маңыздысы автор. Суреткерге ешқандай да жауапкершілік жүктелмейді. Оның кез-келген идеалдардан бас тартуы ерлік деп саналады.

Қалай десек те қазақ әдебиеті бұл бағыттан ажырап, тыс қала алмайды. Әдебиет тарихында бағыттар мен топтар немесе поэтикалық мектептерді кезінде сыншылар өлтіре сынап, жерлеп тастаған кездері де болған. Ал солардың қатарынан кейін аттары әлемге танымал ақындар шықты. Мысалы, орыс ақындары В.Маяковский, С.Есениндер сондай топтардың арасынан жарып шыққан дарын иелері. Сондықтан да заман талабына сай пайда болған кез-келген бағыт пен ағымға баға бергенде абай болған дұрыс.

Қорыта айтқанда, қазіргі қазақ поэзиясы ноктадан басы босаған сәйгүлікті еркіндікті сезінуде. Сондықтан да кім нені жазады, кім нені қалайды ол әр қаламгердің танымы мен түсінігіне, ойының жеткен өресіне, көркемдік қиялына байланысты. Әр алуан тақырыптардың, әр қилы ұстанымдардың пайда болуы қазіргі кезең үшін заңдылық іспетті. Бәрінің де таразышысы уақыт болмақ.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1 Цивилизация // Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауза и И.А.Ефронова. Т. XXXVIII. – Спб., 1903 – С.144
- 2 Елемес Қ. Жарық / Қ. Елемес. – Алматы: Сөздік-Словарь, 2014. – 304 б.
- 3 Көпбаев Т. Аңсар. Таңдамалы туындылар. – Алматы: Қазығұрт, 2012. – 213 б.

- 4 Сарин Қ. Арманымның бейнесі. – Астана: Нұр Астана, 2011. – 192 б.
- 5 Елгезек А. Көлеңкелер күбірі. – Астана: Фолиант, 2009. – 152 б.
- 6 Жүніс Ерлан. Киелі түндердің дұғасы. – Астана: Профи-медия, 2011. – 82 б.

FTAХР 17.81

Ұ.Т. Ташкенбаева¹

¹Сулейман Демирел университеті
Алматы қ., Қазақстан

Қ.А. ЯССАУИ ЕҢБЕКТЕРІНІҢ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ТӘЛІМ-ТӘРБИЕЛІК МӘНІ

Аңдатпа. Қазақ әдебиеті бір арнаның ғана тоғысуы емес, бірнеше жанрлар мен еңбектердің және де мың тағдырлардың арқасында дүниеге келген рухин азық. Бүгінгі күні қоғам алдында зиялы тұлғалардың педагогикалық ақыл – ой мен тәлім- тәрбиелік тәжірибені көздеп, замана талабына сай жетілдіре отырып, пайдалану көзделген.

Бұл мақаланың негізі ретінде жеке тұлғаның қалпытасуы жөніндегі ғылыми тұжырымдар, қоғамдағы тәрбиелік жұмыстарымен Қ.А.Яссауидің рухани адамгершілік тәлім-тәрбиесін, ағартушылық қызметінің, шығармашылық тарихи еңбектерін талдау, негізге алу, философиялық танымдарын жүйелеу. Қожа Ахмет Яссауи ілімінің тереңіне бойлай отырып, оның адамзат пен қазақ әдебиетіне берер мәніне үңілу. Қазақ әдебиетінің бір өкілі ретінде ғана емес, рухани жан азықтың тамырына ислам қанын сіңірген Ахмет Яссауи даналығы мың жылдар бойына ұрпақтан-ұрпаққа мұра.

Кілт сөздер: Қожа-Ахмет Яссауи, Диуани хикмет, әдебиет, философия, хикмет.

***

Аннотация. Казахская литература - это не просто совокупность художественных произведений, а сплетение многих жанров, произведений и тысяч судеб. Литература всегда оказывала большое влияние на воспитание, нравственное и духовное становление и развитие личности.

Основой данной статьи является изучение творческой деятельности А. Яссауи и влияние его литературных трудов на развитие личности, на духовное, эстетическое и нравственное воспитание молодежи. По мнению автора, изучение творчества Ходжи Ахмета Яссауи, поможет лучше понять историю становления и развития